

KUR'ÂN'DA GEÇEN HÂRUT VE MÂRUT İSİMLERİNİN MELEKLİĞİNE DAİR*

ABOUT THE ANGELIC PERSPECTIVE OF THE NAMES HÂRUT AND MÂRUT IN THE QUR'AN

Şuayip KARATAŞ**

Öz

Kur'ân'da Hârut ve Mârut'tan bahseden tek âyette, Yahudiler'in Hz. Süleyman'a attıkları iftiralar ve Hârut ve Mârut'un sihir öğretmeleri olmak üzere iki konuya değinilmektedir. Bunun yanında âyette Hârut ve Mârut isimlerinin melekliliğine dair, sarih ve detaylı bilgi verilmemektedir. Ayrıca Hârut ve Mârut'un melek oldukları düşüncesi, bazı kaynaklarda sihir öğreten melekler veya günahkâr melekler olarak zikredilmeleri, Kur'ân'da geçen ve meleklerin masum/günahsız olduklarını açıkça ifade eden âyetle tenakuz oluşturmaktadır. Bu durumun sonucu olarak da bazı çalışmalarda Hârut ve Mârut'un kimliğine dair çok farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Bu çalışmada Hârut ve Mârut konusu, ilgili âyet ve aslı kaynaklarda bulunan rivayetler bağlamında ele alınmış, Hârut ve Mârut'un mahiyetinin ne olduğu sorusuna cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Hârut, Mârut, Melek.

Abstract

The only verse that reveals information about Hârut and Mârut in the Qur'an only mentions how they slandered Solomon and that they were magic instructors. It does not give any detailed or explicit information about them being angels. Besides the idea of Hârut and Mârut being angels and their reputation in some of the sources as magic instructing angels or sinful angels, clearly contradicts with a verse in the Qur'an saying that angels are innocent and sin free beings. As a result to this situation the ideas about the identity of Hârut and Mârut had varied in different studies. In this study they are examined within the context of the narratives that are in the original sources of Islam and verses from Qur'an and the question of what is the nature of Hârut and Mârut is tried to be answered.

Keywords: The Qur'an, Harut, Marut, Angel.

Giriş

"Hârut" (هَارُوت) ve "Mârut" (مَارُوت) kelimelerinin kökenine ve anlamına dair kaynaklarda farklı görüşler bulunmaktadır. Kelimelerin kökeni itibariyle Arapça olduğunu ifade edenlere göre kelime, "bir nesneyi yırtmak, yarmak, kırmak, genişletmek ve genişletmek" gibi anlamlara gelmektedir. Kelimeler özel isim ve yabancı kelime ('ucme) olmaları hasebiyle gayri munsarif yani çekimsiz olarak değerlendirilmişlerdir (İbn Manzur, ts., LI, 4647; Zebîdî, ts., V, 94; Râzî, 2000, III, 200; Beydâvî, 2004, I, 84; Râğîb el-İsfahânî, 2005, 520). Çoğul şekilleri "Hevârît" (هَوَارِيت) ve "Mevârît" (مَوَارِيت) olarak, "Câlût" (جَالُوت) ve "Tâlût" (طَالُوت) vezinlerindedir (Kurtubî, 1964, II, 53; Ebû Hayyân, 2001, I, 487). Bir görüşe göre ise Hârut ve Mârut, kökeni itibariyle Arapça değil (Zebîdî, ts., V, 94, 141; Râzî, 2000, III, 200; Cevalikî, 1990, 629), Süryanice'dir (Beğavî, 1997, I, 129; Hâzin, 1979, I, 88).

Çalışmaya konu olan Hârut ve Mârut kelimeleri Kur'ân-ı Kerîm'de şu ifadelerle geçmektedir: "Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Halbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirilene öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek, herkese "Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız!" demeden kimseye bir şey öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların (ona inanıp para verenlerin) ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı!" (Bakara 2/102).

İlgili âyet pasajında Hz. Süleyman'a yapılan iftiralar ve Hârut ve Mârut'un sihir öğretmeleri olmak üzere iki farklı ana konu ele alınmaktadır. Buna göre âyette Hz. Süleyman'ın hükümranlığını sihir ve büyü sayesinde kazandığını söylemek, ona küfür isnat etmekle aynı şey olarak değerlendirilmiştir. Ki bu durumda Hz. Süleyman'ın büyüyle uğraşmadığını, krallığını sihir ve büyüyle elde etmediğini ifade etmek, kâfir olmadığını söylemekle benzer manaya gelmektedir. Âyette geçen "Ama insanlara büyü öğreten şeytanlar kâfir oldular." tabiri de şeytanların kâfir olmaları, insanlara büyü öğretmeleri gerekçesine

* Bu çalışma yazarın "Kur'ân'ın Konusu Olarak Melekler" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü.

bağlanması hasebiyle bu durumu destekler mahiyettedir (Şimşek, 2012, I, 128). Kaynaklarda mezkûr âyetin sebeb-i nüzûlüne dair farklı görüşler serdedilmektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Yahudiler, Hz. Süleyman'ın sihirbaz olduğuna inanıyorlardı. Hz. Peygamber'in, onun hakkında peygamber olduğundan bahsetmesi üzerine, "Muhammed'e bakın hele! Süleyman'ın peygamber olduğunu söylüyor ve hakla bâtılı birbirine karıştırıyor, gerçekte o bir peygamber değil rüzgârı arkasına alan, rüzgâra binen bir sihirbazdı." (Taberî, 2000, II, 417; Suyûtî, 2006, 20; Kurtubî, 1964, II, 41-42). İddialarında bulunarak onun sihirbaz olduğunu iddia etmişler ve bunun üzerine de bu âyet inzal olmuştur. Buna göre onlar, Hz. Süleyman'ın hükümrânlığını cinlerin, şeytanların ve kâhinlerin yardımları ve kitapları sayesinde elde ettiğine inanarak, onun peygamber oluşunu kabul etmiyorlardı. Bu manada insanların cinler aracılığıyla gaybî bilgiye sahip olabildiklerine, Hz. Süleyman'ın da sahip olduğu ilme ve hükümrânlığa bu yolla sahip olduğuna, sihir ve büyü de rüzgâra ve cinlere hükmedebildiğine inanıyorlardı (Zemahşerî, ty., I, 198).

Bir görüşe göre Yahudiler, sihrin Hz. Süleyman'a Mikâil ve Cebrâil isimli iki meleğin öğrettiği inancına sahiptiler. Ki bu sebeple Yahudilerin bu mesnetsiz iftiraları Kur'ân'da reddedilmiş, Hz. Süleyman'ın sihir veya büyü öğrenmediği ve bu yolla küfre sapmadığı ifade edilmiştir. Aynı görüşe göre Hz. Süleyman sihri iki melekten değil Hârut ve Mârut isminde iki şeytan adamdan öğrenmiştir. Buna göre Hârut ve Mârut ismiyle kastedilen melek değil iki insandır. Bu şekilde Yahudilerin iddialarına da cevap verilmiştir (İbn Kesîr, 1999, I, 351; Taberî, 2000, II, 417; Şevkânî, 1994, I, 241; Kannevcî, 1992, I, 236-237). Buradan anlaşıldığına göre Yahudiler, Hârut ve Mârut isimli iki yalancı insanın melek olduğuna, sihrin onlara Allah tarafından verildiğine ve onların insanlara büyü ve sihri öğretmekle görevlendirildiklerine inanıyorlardı. Bu gibi sebeplerle mezkûr âyet-i kerîmenin hem büyü ve sihrin Allah tarafından verildiği inancını reddetmek hem de sihri ve onu öğrenen ya da öğreten kimseleri kötülecek için inzal olduğu belirtilmiştir (Kutub, 2003, I, 95).

Yukarıda zikredilenden başka bir görüşe göre Medine Yahudileri, Hz. Süleyman hakkında ilmini ve gücünü büyüden aldığıyla ilgili iftiralara inanıyor ve bu konuda uydurdukları şu hikâyeyi dilden dile dolaştırıyorlardı: "Hârut ve Mârut isminde Babil'de iki melek vardı. Bunlar insanlara eşlerin arasını açacak şeyler ve bir de büyü ve sihir öğretiyorlardı. Aynı zamanda bu melekler, bunları insanlara öğretmeden evvel onları bu konuda ikaz ediyorlardı. Halbuki Süleyman gücünü ve ilmini büyüden almadığı gibi bu meleklerin yaptığı gibi insanlara herhangi bir ikazda bulunmuyordu. Muhammed de aynen Süleyman'ın yaptığına benzer şekilde hem dinî konulardan anlatıyor hem de itibarını ve gücünü büyü sayesinde elde ediyordu. Fakat anlattığı bu dinî şeylerde halisane olmuş olsaydı, Hârut ve Mârut isimli meleklerin yaptığı gibi benzer şekilde insanları ikaz ederdi." Konuyla ilgili yukarıda verilen âyet, Hârut ve Mârut'la ilgili dilden dile dolaşan kıssaları tamamen reddederek, böyle bir durumun katiyen gerçek olmadığını; büyüyle ilgilenmenin küfür olduğunu ve ne Hz. Süleyman'ın ne Hz. Peygamber'in ne de Hârut ve Mârut'un büyüyle ilgi ve alakalarının bulunduğunu ifade etmektedir. Çünkü Medine Yahudilerinin bu şekilde bir hikâyeyi anlatmaktaki gayeleri Hz. Peygamber'in elçiliğine dair Allah'la herhangi bir bağının bulunmadığını ortaya koymaya çalışmaktı. Ki bu sebeple, onlar, Allah'la Muhammed arasında gerçekten bir ilişki bulunsaydı o da aynen iki melek gibi insanları ikaz eder, onlara büyü ve sihir konusunda uyarıda bulunurdu diye düşünüyorlardı (Şimşek, 2012, I, 131-132). Yahudilerin sahip olduğu bütün bu farklı düşüncelere rağmen Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Süleyman, rüzgârın, orduların ve cinlerin kendi hizmetine sunulmuş; kendisine hükümrânlık, mal, mülk ve ilim verilmiş bir peygamber olarak anlatılmaktadır (Enbiyâ 21/79-82; Neml 27/37; Sebe 34/12-13).

İlgili Rivayetler

Kaynaklarda geçen rivayetler bağlamında Hârut ve Mârut'un mahiyetine dair farklı görüşler serdedilmektedir. Klasik tefsir kaynaklarında Katâde (ö. 117/735) ve Zührî'ye (ö. 124/742) isnat edilen görüşe göre Hârut ve Mârut'un melek oldukları, İbn Abbas'a (ö. 68/687-688) dayandırılan bir görüşe göre hükümdar oldukları, Hasan el-Basrî'ye göre ise beşer, şeytan oldukları ve içki içip zina ettikten sonra da insan katlettikleri gibi durumları haber veren malumat anlatılmaktadır (Taberî, 2000, II, 420; İbn Kesîr, 1999, I, 352-353; Râzî, 2000, II, 153-154; Tabersî, 2005, I, 240; Begavî, 1997, I, 131; Ebû Hayyân, 2001, I, 497). Bu görüşlerden başka onların, Mikâil ile Cebrâil veya Süleyman ve Davut oldukları da söylenmektedir (Taberî, 2000, II, 420; Ebû Hayyân, 2001, I, 497; Kurtubî, 1964, II, 52; İbn Kesîr, 1999, I, 352). Elbette kaynaklarda geçen farklı rivayetlerin hepsinin doğru olması mümkün gözükmemektedir. Bu durum dikkate alındığında ise bahsi geçen tüm rivayetlerin itinayla ayıklanıp Hârut ve Mârut'un mahiyetine dair yapılacak değerlendirmenin sağlam, sahih ve muhtemel olanlardan yola çıkılarak yapılması elzem bir durumdur.

Mücâhid'den (ö. 103/721) gelen bir rivayete göre ise Hârut ve Mârut dünyaya gönderilme ve insanlara sihir öğretme cezasına çarptırılmış iki melektir. Cezayı hak etmeleri ise diğer meleklerin

yeryüzünde bulunan insanları günah işlemeleri sebebiyle kınamaları sonucunda, Allah'ın kendilerinden olan iki meleği seçerek dünyaya göndermelerini emretmesiyle olmuştur. Bu iki melek, insanlar arasında hükmederken bir kadına imtiyaz tanımışlar, kadının güzelliğine kapılmışlar ve bu sebeple de günaha girmişlerdir. Yaptıkları bu günah sebebiyle onlara cezalarını dünyada veya âhirette çekme seçeneği sunulmuş, bunun üzerine onlar da dünya hayatının fani ve geçiciliğini hesaba katarak cezalarının karşılığını dünyada görmeyi kabul etmişlerdir. Bu melekler kendi tercihleri olarak Babil'de hapsedilmiş ve insanlara sihir öğretmekle cezalandırılmışlardır. Onlar, insanlara kendilerinin imtihan vesilesi olduklarını ve inkârcılığa düşmemeleri gerektiğini hatırlatarak onlara büyü ve sihir öğretmişler, insanlar da bu yolla onlardan sihrin en kötüsü sayılan, eşleri birbirinden ayırma işini öğrenmişlerdir (Taberî, 2000, II, 434-435).

Yukarıda zikredilenlere benzer şekilde, müfessirlerin değindiği rivayetlerden birine göre, "Allah Teâlâ, meleklerle insanoğlunun yeryüzünde yapıp ettiklerine muttali olarak günah işlediklerini göstermiş, bunun üzerine onlar da "Ey Rabbimiz! Bunlar elinle yarattığın, meleklerin kendilerine secde ettiği ve varlıkların isimlerini öğrettiğin insan değil mi?" sözleriyle serzenişte bulunmuşlardır. Allah Teâlâ'nın "Dikkatli olun! Onların yerinde siz olsanız siz de aynı şeyleri yaparsınız." diye cevap vermesi üzerine melekler, "Seni tenzih ederiz; fakat bu davranışları yapmak bize yakışmaz ki biz asla bunları yapmayız." diyerek cevap vermişlerdir. Bunun üzerine onlara aralarından dünyaya gönderilecek arkadaşlarını seçmelerini emredilmiş, onlar da içlerindeki en muttaki bildikleri iki melek olan Hârut ile Mârut'u belirlemişler. Seçilen iki melek Allah'a eş koşma, hırsızlık, zina, içki ve haksız yere cana kıyma haricindeki bütün davranışlar helâl kılınarak dünyaya gönderilmiştir. Bunlar yeryüzüne indirilince çok geçmeden, güzel bir kadınla karşılaşmışlar, kendilerini güzelliğine kaptırap onunla birlikte olmak istemişlerdir. Kadın ise onların bu isteklerini Allah'a eş koşmaları, insan öldürmeleri veya içki içmeleri şartıyla kabul edebileceğini belirtince, melekler de bu isteklerini yerine getiremeyeceklerini söylemişlerdir. Biraz zaman geçince melekler birbirlerine kadına tekrar aynı teklifle gitmeyi hatırlatmışlar. İstekleri kadına tekrar ulaştıkça kadın "Bu iş ancak içki içerseniz olur." demiş. Bu isteğini yerine getiren melekler içki içip sarhoş olunca, kendilerine bir konuda danışmak için soru sormaya gelen bir adamı haksız yere öldürmüşlerdir. Bu meleklerin günah işlemeleri sonrasında Allah Teâlâ göğü meleklerle tekrar açmış, Hârut ve Mârut'un düştükleri bu yanlış duruma şahit olan melekler, "Ey Rabbimiz! seni tenzih ederiz sen her şeyi bizden iyi biliyorsun." demişlerdir. Bunun üzerine, dünyada işledikleri günahların karşılığı olarak Allah Teâlâ Hz. Süleyman'a vahyetmiş ve Hârut ve Mârut'un, dünya veya ahiret azabından birini seçmelerini bildirmiş, onlar da azabı dünyada görmeyi tercih etmişlerdir. Akabinde, melekler ayaklarından bağlanarak Babil'de yaşamaya mahkûm bırakılmışlar ve onlara, insanlara büyü ve sihir öğretme görevi verilmiştir (Taberî, 2000, II, 431-432; Râzî, 2000, III, 199; Ebû Hayyân, 2001, I, 498; Begavî, 1997, I, 129-130).

Kaynaklarda geçen rivayetlerin bazılarında, meleklerin güzelliğinden etkilendikleri kadının "Zühre" adında yıldız olduğu ve Allah Teâlâ'nın iki meleği imtihan etmek için bu yıldız kadın haline getirdiği ifade edilmektedir (Taberî, 2000, II, 428; Râzî, 2000, II, 154). Ayrıca Hz. Ali'ye isnat edilen bir rivayette de Zühre'nin Farslı güzel bir kadın olduğu, güzelliğiyle Hârut ile Mârut'u etkilediği ve onlardan, okunduğunda okuyanı göklere yükseltecek sihirli cümleleri kendisine öğretmelerini istediği haber verilmektedir. Ayrıca Zühre'nin bu cümleleri öğrendiği ve bu sihirli kelimelerle göklere çıkmak için uğraştığı; fakat onun da gökte bir yıldız haline getirilmek suretiyle cezalandırıldığı belirtilmektedir (Taberî, 2000, II, 429; Suyûtî, 2003, I, 512; Begavî, 1997, I, 130-131).

Ahmed b. Hanbel'in Abdullah b. Ömer'den naklettiği rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah, Hz. Âdem'i yaratıp dünyaya indirince, melekler "Ey Rabbimiz! Bizler seni devamlı olarak hamd ile tesbih ve takdis edip dururken yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak, kan dökecek birini mi yaratacaksın?" demişler. Allah da onlara, "Sizin bilmediklerinizi ben bilirim." şeklinde cevap vermiştir (Bakara 2/30). Melekler buna "Ey Rabbimiz! Biz sana karşı âdemoğlundan daha itaatkâruz." diye cevap vererek insanoğlundan daha itaatkâr olduklarına dikkat çekmeleri üzerine de Allah, "İki melek getirin, onları insanların yanına dünyaya gönderelim ve ne yapacaklarına, nasıl davranacaklarına bakalım." diyerek aralarından gönderilmek için iki melek seçmelerini istemiş, melekler de içlerinden Hârut ve Mârut isimli melekleri seçmişler ve bunlar dünyaya gönderilmiştir. Dünyada da Zühre'yle, güzel bir kadın olarak karşılaşınca melekler ona sahip olmak istemişler, Zühre de bu isteklerini Allah Teâlâ'ya eş koşmaları şartıyla kabul etmiştir. Melekler "Biz Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayız." deyince, kadın kucağında bir çocukla gelerek, çocuğu öldürmelerini isteyince melekler kadının bu isteğini de geri çevirmişlerdir. Daha sonra ise kadın elinde şarapla gelerek onu içerlerse isteklerini yerine getireceğini söyler. Daha sonra içkiyi içip sarhoş olan melekler, Zühre birlikte olarak zina etmişler ayrıca getirdiği çocuğu da öldürmüşlerdir. Melekler kendilerine gelince kadın, önceden kabul etmedikleri her yasak şeyi sarhoş olduklarında yaptıklarını meleklerle hatırlatmıştır. Sonrasında meleklerden, yaptıkları günahların karşılığını görme yeri olarak ahireti

veya dünyayı seçmeleri istenmiş onlar da dünya azabını tercih etmişlerdir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, X, 317; İbn Kesîr, 1999, I, 353).

Abdürrezzak'ın Ka'bu'l-Ahbâr'dan nakline göre Ka'b şunları anlatmıştır: melekler, âdemoğlunun dünyada yaptıkları amellerini ve işledikleri suçlarını çokça dillerine dolamışlar, bu sebeple onlara aralarından iki melek seçmeleri istenmiştir. Onlarda içlerinden Hârut ve Mârut'u seçtiler. Allah, iki meleğe "Ben insanoğluna elçiler gönderiyorum; fakat sizinle aramda herhangi bir elçi yok. Dünyaya gidin ve bana hiçbir şeyi ortak koşmayın, zina yapmayın ve içki içmeyin!" dedi. Fakat, vallahi, daha dünyaya gönderildikleri günün akşamından önce, yasaklandıkları her günahı işlediler." (Taberî, 2000, II, 429; İbn Kesîr, 1999, I, 354). Ayrıca Amr b. Saîd (ö. 13/634) de Hz. Ali'nin şöyle dediğini ulaştırmaktadır: aslında Zühre Yıldızı İranlı güzel bir kadındı. Bu kadın, zamanında, Hârut ve Mârut'a bir konuda davacı olarak gitti. Bu iki melek kadını görür görmez çok etkilendiler ve ondan murat almak istediler. Kadın ise onların bu isteklerini, okunduğunda okuyanın göğe çıkmasını sağlayacak duayı öğretmeleri halinde kabul edebileceğini söyleyince, istediği duayı ona öğrettiler. Kadın duayı okudu ve göğe yükseldi. İşte o anda Zühre isimli kadın yıldızla dönüştürüldü (Taberî, 2000, II, 429; İbn Kesîr, 1999, I, 355-356).

Rivayetlerin Tahlili

Yukarıda verilen rivayetlerde bahsi geçen Allah'ın meleklerle, büyü ve sihir indirmesi, sihrin yasak oluşu dikkate alınmayarak sonucunda doğacak zararın Allah'ın iznine bağlanması, bu anlamda sihrin yasaklığının âyet (Bakara 2/102) ve hadisle (Nesâî, Tahrîmü'd-Dem, 19) sabit olmasına rağmen Allah'ın meleklerle sihri konusunda izin vermesi ve meleklerle zina, içki ve adam öldürme günahlarının isnat edilmesi gibi durumlar bazı soru ve sorunları düşündürmektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de meleklerin, Allah'a isyan etmeden, kendilerine verilen emirleri yerine getirdikleri, (Tahrîm 66/6) gece-gündüz usanmadan Allah'ı hamd ile tesbih ettikleri, (Enbiya 21/20) Allah'ın sözünün önüne geçmedikleri, (Enbiya 21/26-27) O'ndan sakındıkları ve sadece kendilerine emredilene yaptıkları (Nahl 16/50) haber verilmektedir. Buradan da ilgili âyetlerdeki ifadelerden meleklerin yaratılış özellikleri olarak günah işlemekten uzak oldukları anlaşılmaktadır.

Meleklerin, Kur'ân'da zikredilen vasıflarıyla, kendilerinden isyan ve itaatsizlik sâdır olabilecek şekilde yaratılmış olan insandan ve cinden farklı oldukları ifade edilebilir ki bu anlamda onların en temel özelliklerinden birinin günah işlememeleri yani masum olmaları olduğu belirtilebilir. Hz. Peygamber'in ifadeleriyle şirk günahına sebep olan sihri (Nesâî, Tahrîmü'd-Dem, 19) meleklerle yakıştırmak Kur'ân'ın açık hükümlerine aykırı gözükmektedir. Bu manada melekler hakkında göz açıp kapayıncaya kadar dahi bile olsa Allah'a itaatsizlikleri söz konusu değildir (Fatiş, 2013/1, 138-139). Buna karşın tefsir kaynaklarında geçen ve yukarıda verilen Hârut ve Mârut kıssasında meleklerin yaptıkları fiillerden yola çıkarak onların hata yapabilecekleri ve günah işleyebilecekleri gibi bir algı oluşmaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde, İbn Hibban'ın Sahîh'inde ve tefsir kaynaklarında rivayet edilen ve yukarıda verilen hadis, garib olarak değerlendirilmiştir. İbn Merdûye ve Taberî'nin rivayetleri de aynı şekilde garib olarak zikredilmiştir. Abdürrezzak'ın rivayetinin ise Abdullah İbn Ömer vasıtasıyla Kâ'bu'l-Ahbâr'dan (ö. 32/652-53[?]) alındığı için Hz. Peygamber'e ait olmadığı kanaatine varılmıştır. Bu rivayetle ilgili doğrudan Kâ'b'ın sözü olması hasebiyle ayrıca isrâîlî bilgi olarak da ifade edilmiştir (İbn Kesîr, 1999, I, 353-354; İbnü'l-Cevzî, 2002, I, 124).

Taberî'nin iki varyantla Abdürrezzak'tan ve başka bir yolla da İbn Ömer aracılığıyla Kâ'bu'l-Ahbâr'dan, İbn Ebî Hâtim'in Süfyân es-Sevrî'den; ve yine Taberî'nin Ka'bu'l-Ahbâr'dan naklettiği diğer haber mevkuf olarak değerlendirilmektedir. İbn Kesîr de hadisi kaynağıyla ilgili rivayetleri belirttikten sonra rivayetin sonuçta Yahudilere ait kitaplardan ve Ka'bu'l-Ahbâr'ın nakli olarak sonuçlandığını kesin bir dille söylemektedir. Buna göre ilgili rivayet de isrâîliyat olarak ifade edilmiştir (İbn Kesîr, 1999, I, 353-354; İbnü'l-Cevzî, 2002, I, 124; Yazır, 1979, s. 308). Aynı şekilde Hz. Ali'ye dayandırılan, Zühre ile Hârut ve Mârut arasında geçen vakıayı anlatan rivayetler de Ka'bu'l-Ahbâr'dan gelmesi hasebiyle itibar görmemiştir (İbn Kesîr, 1999, I, 357).

İbn Hazm (ö. 456/1064) "el-Fasl" adlı eserinde Hârut ve Mârut hakkında anlatılanların uydurma ve yalan olduklarını ve bu bağlamda zikredilen merfû ve mevkuf hadislerin asılsızlığını açıkça belirtmektedir (İbn Hazm, 1899, IV, 33). Şii müfessirlerden Tûsî (ö. 460/1068) ve Tabersî (ö. 548/1154) de Hârut ve Mârut'un Zühre ile ilgili rivayetleri söyleyerek kitaplara almakta herhangi bir fayda olmayacağını ve bunların meleklerin masum olmalarıyla çeliştiğini belirtmektedir (Tûsî, ty., I, 376; Tabersî, 2005, I, 242). Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) de benzer şekilde bu konuda hem Hz. Peygamber'e hem de Hz. Ali'ye dayandırılan rivayetlerin asılsız olduğunu ifade etmektedir (İbnü'l-Cevzî, 2002, I, 124).

Râzî (ö. 606/1210), Hârut ve Mârut hakkındaki ilgili rivayetin fasit ve merdûd olduğuna ve Kur'ân-ı Kerîm'de buna işaret eden herhangi bir âyet bulunmadığı gibi bu durum meleklere masumiyetini haber veren âyetlere de ters olduğu için akl-ı selimin bunları kabul etmeyeceğine dikkat çekmektedir (Râzî, 2000, II, 157; a.m., c. III, 199).

Kurtubî (ö. 671/1273), kıssayı Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Mes'ûd, İbn Ömer, Ka'bu'l-Ahbâr, Süddî ve Kelbî'den nakille özetleyerek bu rivayetlerin zayıf ve doğruluktan uzak olduğunu belirtmiştir. Ona göre ilgili rivayetlerin hiçbiri sahih değildir. Çünkü bu durum, ilahî vahyin garantisi olan meleklere ilgili Kur'ân'da belirtilen özelliklere, temel inanca ve delillere aykırıdır. Ayrıca Kurtubî'ye göre tek başına akıl, meleklere günah işleyebileceklerini, mükellef tutuldukları hususlara aykırı işler yapabileceklerini ve onların şehvetleriyle yaratılmış olmalarını reddedemez. Fakat şu kadar var ki aklen mümkün görülen böyle bir durumun gerçekliği de ancak ve ancak Hz. Peygamber'den gelen bir nakille bilenebilir ki bu konuda sahih bir delil de mevcut değildir (Kurtubî, 1964, II, 51-52).

Beydâvî (ö. 685/1286) de aynı şekilde ilgili rivayetleri verdikten sonra kıssanın Yahudi kaynaklarına dayandığını bu manada rivayetin hem aklî hem de naklî delillere aykırı olduğunu belirtmektedir (Beydâvî, 2004, I, 84-85). Ebu's-Suûd Efendi (ö. 982/1574) de hemen hemen aynı ifadeleri kullanarak bahsedilen kıssayı sakıncalı bulduğunu ifade etmektedir (Ebussuûd, ty., I, 227). Muhammed Kanbur el-Antâkî (ö. 1172/1759) Melek ve Cin Risalesi adlı eserinde meleklere bu gibi rivayetlerin isnad edilmesini batıl bir durum olarak değerlendirmektedir (Özbek, 1998, 100).

Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344) de Kur'ân'da meleklere hakkında geçen bazı âyetlere dikkat çekerek ilgili rivayetlerin meleklere masumiyetini açıkça ifade eden bu âyetlerle karşılaştırıldığında sahih olamayacağına dikkat çekmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'e dayandırılan ve Allah'ın zühre yıldızına lanet ettiği belirtilen rivayetin de sahih olmadığını belirtmektedir (Ebû Hayyân, 2001, I, 498).

İbn Kesîr (ö. 774/1373), Hârut ve Mârut hakkında anlatılan kıssaya benzer çok sayıda asılsız kıssaların kaynaklarda bulunabildiğini ifade ederek, iki melek hakkında da sahabe ve tabiine dayandırılan pek çok rivayetin varlığını belirtmektedir. Ayrıca o, Mücâhid, Süddî, Katâde, Hasan el-Basri, Zührî ve Mukâtil gibi selef müfessirlerine nispet edilen sözlerin yanı sıra sonraki dönem müfessirlerden de çok sayıda nakiller geldiğine, halbuki bunların hemen hepsinde meleklere günahsız oluşlarına ve naslara muhalif pek çok haber bulunduğuna değinmektedir. Ona göre aslında ilgili kıssalar, tüm detaylarıyla isrâilî haberlere dayanmaktadır ve bu konuda Hz. Peygamber'e isnat edilebilecek merfû, sahih ve sağlam hiçbir nakil mevcut değildir. Kur'ân'da zahiren belirtilen izahatın ötesinde bu konuda muteber sayılabilecek hiçbir tafsilat olmadığı için sadece Kur'ân-ı Kerîm'de haber verildiği kadarına itibar edilmelidir (İbn Kesîr, 1999, I, 360).

Âlûsî (ö. 1270/1854), Hârut ve Mârut'a iki melek olup, imtihan edildiklerine ve sonunda da dünya azabını tercih ettiklerine inanmanın küfür olduğunu ve bu konuyla ilgili Hz. Peygamber'den herhangi bir sahih rivayetin bulunmadığına dikkat çekmektedir. (Âlûsî, ty., I, 341) Ayrıca isrâilîyat hakkında yapılmış bazı müstakil çalışmalarda, Hârut ve Mârut'un Zühre isimli kadınla ilgili maceralarını anlatan rivayetlerin İslâm'a tamamen zıt olduğu için bunlara itibar edilmeyerek akıl, mantık ve İslâmî ölçüler yönünden merdûd sayılması gerektiği ifade edilmektedir (Aydemir, 1992, 202).

Tefsîrül-Menâr müellifleri Muhammed Abduh (ö. 1905) ve Reşid Rıza, (ö. 1935) Hârut ve Mârut'un melek oldukları görüşünü isabetli bulmazlar. Buna göre kıssada iki melek olarak anlatılan kişiler vakur ve sık görünüşlü olmaları hasebiyle meleklere benzetilen iki adam olabilir ve insanlar, kendilerine yardım eden, ihtiyaçlarını giderenleri yücelterek âdeta bir kral gibi görebilirler. Nitekim insanların, övülen özelliklere sahip insanları, diğerlerinden ön plana çıkarmak için "Bu, insan değil melektir." gibi ifadeleri kullanmaları normal bir durumdur. Ve bu durumun bir gereği olarak takva sahibi, vakûr ve kendileri hakkında melek oldukları konuşulan Hârut ile Mârut'un kendi zamanlarındaki insanların meselelerini halletmek için itibar edilen, toplumun önde gelen kişileri olabilecekleri ifade edilebilir. Muhammed Abduh'a göre Allah Teâlâ'nın söz konusu iki kişiye, insanların onlar hakkındaki itibarına dikkat çekmek üzere melek ismini vermesi, bazı müfessirlerin de dikkat çektiği gibi o iki kişiye mecaz yoluyla melek demesi muhtemel bir durumdur (Reşid Rıza, 1990, I, 332).

Yukarıda verilen ve israilî kaynaklı olduğu kuvvetle muhtemel olan rivayetlerin, Kitab-ı Mukaddes tefsirlerinde (The Other Bible) ve Yahudi efsanelerinde (Legend Of Jew), ufak ayrıntılardaki birlikte, geçtiği ifade edilmektedir. Nitekim Enoş'un (Enoch) kitabında büyüünün Yahudiler'e öğretilmesinden şu ifadelerle bahsedilmektedir: Tanrı iki meleği, ölümlü insanların zayıf taraflarını imtihan etmek için dünyaya gönderdi. Ölümlü bir kadına âşık olma bahtsızlığına kapılan iki melek, ilahî cezaya çarptırılacaktı. Meleklerden biri göklerden baş aşağı sallandırıldı diğeri ise Kara Dağlar'da zincire vuruldu. Bu ikinci melek, diğerinden farklı

olarak kadınlara yüzlerini boyamayı öğretmiştir! Bu bilgilerin yanında aynı kitapta benzer günahı iki yüz kadar meleğin işlediğinden de bahsedildiği ifade edilmektedir (Bedir & Tunçbilek, ty., 25).

Başka bir görüşe göre ise Hârut ve Mârut, gerçekten melek değildir. Onlar kendilerine müteşâbihen melek ismi verilmiş insandır. Aynı zamanda onlar sürgün zamanında Yahudilerin Bâbil mabedinde insanları büyücülere karşı korumak için çabalayan bilge insanlardır. Bu görüşü savunanlara göre Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan Hârut ve Mârut'u, Eski Ahid'deki melek kavramıyla anlamaya çalışmak veya bunların aynı melekler olduğunu düşünmek, meleklerin de aynen cinler ve insanlar gibi Allah'ın emirlerinin dışına çıkabilen ve iyiyi ve kötüyü seçebilen varlıklar olduğu, hayrı seçenlerin melekliklerinin devam ettiği, şerri seçenlerin de şeytan olduklarının kabul edildiği anlamına gelir ki bu durum Kur'ân-ı Kerîm'e zıttır. Buna göre Bakara sûresi 102. âyetinde ifade edilen melek kelimesi, Hristiyan ve Yahudiler'in üst düzey idarecileri için kullandıkları müteşâbih kelimelerdendir. Eski Ahid ve Hristiyan yazılarından anlaşılmaktadır ki bu görüşü savunanlara göre âyette geçen bu ifadeler mecâzî olarak teşbihen kullanılmıştır (Sarıçioğlu, 2014/2, 146).

Yukarıda aktarılan görüşlerin haricinde Hârut ve Mârut'u kendilerinden ne küfür ne de büyük günah zuhur etmiş melekler olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. Bu görüşte olanlara göre meleklerin azap görmeleri, aynen peygamberler gibi zelle sebebiyle ikaza maruz kalmaları şeklinde azar ve itâb olarak değerlendirilmiştir (Taftazânî, 2016, 244). Ayrıca Hârut ve Mârut'un melekliği kabul edildiği takdirde insanlara sihir öğretmelerinin hikmeti de şu ifadelerle açıklanmaktadır:

O dönemde büyücüler ve sihirbazlar artmış ve sihirde birçok farklı sanatlar icat edilmiştir. Hatta peygamberlik makamı bile uydurulmuştur. Bunun üzerine Allah Teâlâ görevli iki meleği insanlara sihir çeşitlerini öğretsinler, bu yolla insanlar da sihirle mucizeyi ayırt edebilme imkânı bulsunlar ve peygamberlik iddiasında bulunanların gerçek peygamber değil aslında sihirbaz olduklarının farkına kolaylıkla gelsinler diye göndermiştir (Aydın, 2014, 141).

Yukarıda da değinildiği üzere Hârut ve Mârut'un melekliği problemi genel olarak meleklerin masumiyeti/günahsızlığı bağlamında ve bu durum için müşkil bir konu olarak irdelenmiştir. Bunun sebebi ise ilgili kıssada anlatıldığı aksine meleklerin Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan özelliklerine dayanarak günahsız/masum oldukları sonucuna varılmasındandır. Buna göre melekleri asî ve günah işleme potansiyeline sahip olarak tarif eden Hârut ve Mârut kıssasının Kur'ân'da, meleklerin emredildikleri hususlarda Allah'a isyan etmediklerini ve emirleri harfiyen yerine getirdiklerini (Tahrîm 66/6) haber veren âyetle de tenakuz oluşturduğu ifade edilebilir (Âşur, ty., 25).

Kıraat Farklılığının Manaya Etkisi

Rivayetlerin tahlil edilmesinin dışında ilgili âyete farklı mana vermenin diğer bir yolu da âyette geçen "melekeyn" (iki melek) kelimesini "melikeyn" yani iki melik/iki kral şeklinde farklı telaffuzla okuyan sahih kıraatlerin varlığıdır. Kaynaklarda Dahhâk'ın (ö. 64/684), İbn Abbas'ın (ö. 68/687-688), Ebu'l-Esved ed-Düeli (ö. 69/688) ve Hasan Basrî'nin (ö. 110/728) bu şekilde okudukları ifade edilmektedir (İbn Kesîr, 1999, I, 352; Kurtubî, 1964, II, 52; Âlûsî, ty., I, 342; Ebû Hayyân, 2001, I, 497; Begavî, 1997, I, 129; Zemahşerî, ty., I, 198). Bu farklı kıraata göre âyette bahsi geçen Hârut ve Mârut isimleri insan olarak kabul edilmektedir. Kıraat farklılığı sonucunda insan olarak değerlendirilen iki melek ayrıca İbn Abbas'a isnat edilen bir rivayete göre Babil'de yaşayan iki sihirbazdır. Hasan Basri, onların iki isyankâr fasık olduğunu söylerken Ebu'l-Esved ed-Düeli de benzer görüşü belirtmektedir. Dahhâk da onların melek değil Babil'de yaşayan iki kâfir olduğunu belirtmiştir (Âlûsî, ty., I, 342). Zikredilen bu rivayetlere göre de Hârut ve Mârut iki melekten ziyade farklı karakterlerdeki iki insan olarak ifade edilmektedirler.

Âyette Yapılan Takdim-Tehir

Buraya kadar zikredilen bilgiler haricinde, ilgili âyete farklı yaklaşımlardan biri âyette takdim-tehir olduğu görüşüdür. Diğer bir görüş ise âyetteki "mâ" (مَا) edatının olumsuzluk veya bağlaç olarak değerlendirilmesi hususudur. Âyetteki takdim-tehir olayının daha net anlaşılması adına âyet metni ve takdim ve tehirin nerelerde yapıldığı önem arz etmektedir. Bu yüzden ilk olarak âyetin aslı daha sonra ise Taberî tefsirinde belirtildiği şekliyle öne alınmış hali verilecektir:

"وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٌ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ قَيْتَنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ."

"وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٌ (وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ) وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ (بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ).." (Taberî, 2000, II, 419-420)

Âyette geçen Hârut ve Mârut isimleri takdimi ve tehiri kabul edenlere göre "en-Nâs"dan (النَّاسِ); zayıf olan bir görüşe göre ise "eş-Şeyâtîn" (الشَّيَاطِينِ) kelimesinden bedeldir (Kurtubî, 1964, II, 50; Âlûsî, ty., I,

342-343). Bu durumda âyetin manası “Tuttular Süleyman’ın hükümrânlığı konusunda, şeytanların uydurdukları sözlerin (sihrin) peşine düştüler. Halbuki Süleyman küfre girmemişti, (iddia ettikleri gibi Cebrâil ve Mikâil/ diğer meleklerden) iki meleğe (sihir adına) bir şey de inmemiştir. Fakat şeytanlar, Babil’de insanlara (insanlardan bedel olarak) Hârut ve Mârut’a sihri öğretiyorlardı.” şeklinde ifade edilmektedir (Bedir & Tunçbilek, ty., 4). Kurtubî, farklı yorumlar içerisinde bunun daha isabetli olduğunu belirtmektedir (Kurtubî, 1964, II, 50). Ayrıca âyette geçen “el-melekeyn” (المَلَكَيْنِ) kelimesinin bağlı olduğu “ma” (مَا) edatına hem olumsuzluk (nâfiye) hem de bağlaç (mevsûle) anlamı vermek de mümkün gözükmektedir ki “ma” (مَا) edatı Arapça’da söz konusu iki durum için de kullanılabilir. Taberî’nin de tercih ettiği görüşe göre bu, olumsuzluk edatı olarak kabul edilmesi halinde âyetten şu mana çıkmaktadır:

“Hârut ve Mârut melek değildir. Süleyman Peygamber, Cebrâil ve Mikâil adlı meleklerden sihir öğrenip bunu insanlara öğretmemiştir ve kâfir olmamıştır. Çünkü Cebrâil ve Mikâil’e sihir inmemiştir. Fakat siz böyle bir iddiaya sahipsiniz.” (Şimşek, 2017, s. 306). Bu durumda meleklerle sihir inmediğine göre de Yahudiler’in Hz. Süleyman hakkında ileri geri söyledikleri iftiraların herhangi bir dayanağı kalmamaktadır (Taberî, 2000, II, 420; İbn Kesîr, 1999, I, 350-351; Kanecvi, 1992, I, 236; Şimşek, Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri, 2012, I, 131).

Sonuç

Netice itibariyle, Kur’ân-ı Kerîm’de Hârut ve Mârut’tan bahseden tek âyette, Yahudiler tarafından Hz. Süleyman’a atılan iftiralar ve Hârut ve Mârut’un sihir öğretmesi olmak üzere iki ana konuya değinilmektedir. Bu manada müfessirler, âyetin sihri öğretmenin ve aynı zamanda öğrenmenin yasaklandığı hususuna dikkat çekildiği konusunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca Kur’ân’da Hârut ve Mârut hakkında detaya hiç girilmeyip sadece ismen zikredildiği, onlar hakkında güvenilir senetli rivayetin bulunmadığı; fakat bazı kaynaklarda geçen ve isrâiliyat denilen Yahudi kaynaklı rivayetlerde detaylı bazı malumat bulunduğu anlaşılmıştır.

Hârut ve Mârut hakkında kaynaklarda farklı muhtemel bilgiler bulunmakla birlikte Zühre hadisi diye bilinen ve çoğu müfessirin de kaydettiği rivayet genel itibariyle melekler hakkında Kur’ân-ı Kerîm’de verilen vasıflara uygun olmayan bilgiler içermesi, Ka’bu’l-Ahbâr’dan nakledilmesi ve Yahudi tefsirlerinde kıssanın isim benzerliğine kadar aynısının geçiyor olması sebebiyle israiliyata bağlanmıştır. Bu nedenle eleştirilmiş ve âlimlerden itibar görmemiştir.

Taberî, İbn Kesîr, Kurtubî, Râzî, İbnü’l-Cevzî, İbn Hazm, İbnü’l-Arabî, Tabersî ve Tûsî gibi âlimler ilgili rivayetleri tenkit etmişler, uydurma veya zayıf olduğu kanaatini paylaşmışlardır. İbn Kesîr tüm rivayetleri detaylıca tetkik ettikten sonra rivayetlerin tamamının mesnetsiz olduğunu ve aslının da Yahudi asıllı Kâ’bul’-Ahbâr’a dayandığına özellikle dikkat çekmektedir. Bu nedenle kaynaklarda Hârut ve Mârut’un melek olarak günah işlemeleri ve insanlara sihir öğretmeleri gibi durumlar, Yahudi kültüründe bulunan ve içki içen, zina eden, kadınlara yüzlerini boyamalarını öğreten kötü melek tiplerinin yaygın hale gelmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Fatiş, 2013/1, 149). Zira meleklerle isnat edilen bu gibi durumlar Hârut ile Mârut’un melek olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Ayrıca onları melek sayıp daha sonra onlara, Zühre hadisi efsanesiyle günah işletme düşüncesini kabul edilebilir bir durum olarak değerlendirilmeyebilir.

Meleklerin Kur’ân-ı Kerîm’de belirtilen, Allah’a isyan etmeleri, kendilerine verilen emirleri harfiyen yerine getirmeleri, (Tahrim 66/6) bıkmadan usanmadan Allah’ı hamd ile tesbih etmeleri, (Enbiya 21/20) sadece O’ndan gelen emirleri yerine getirdikleri, (Enbiya 21/20) Rablerinden sakındıkları ve sadece kendilerine emredilene yaptıkları (Nahl 16/50) gibi ifadelerle binaen onların, kendilerinden itaatsizlik sâdır olabilen insanlardan ve cinlerden farklı mahiyette yaratıldıkları anlaşılmaktadır. Buna göre Hârut ve Mârut’un melek olmakla birlikte insanlara sihir öğretmek, zina etmek ve adam öldürmek gibi fiilleri onlara yakıştırmak, ayrıca insanların arasını açacak büyüleri öğrettiklerini, zikri geçen rivayetlerde yer alan şarap içtiklerini ve Zühre isimli kadınla ilişkiye girdiklerini iddia etmek, meleklerin Kur’ân’da belirtilen vasıflarıyla örtüşmemektedir.

İlgili âyette geçen ve mütevatir şekliyle “melekeyn” (المَلَكَيْنِ) diye okunan kelimeyi İbn Abbas, Hasan Basrî, Ebü’l-Esved ve Dahhâk gibi âlimler “melikeyn” şeklinde sahih kıraatle okuyarak Hârut ve Mârut’u insan olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca ilgili âyette takdim-tehir yapılarak “en-Nâs”tan (النَّاسِ) bedel alınması, zayıf görüşe göre ise “eş-Şeyâtîn” (الشَّيَاطِينِ) kelimesinden bedel yapılarak Hârut ve Mârut’un insan olma ihtimaline dikkat çekilmiştir. Ayrıca âyette geçen “el-melekeyn” (المَلَكَيْنِ) kelimesinin bağlı olduğu “ma” (مَا) edatı olumsuzluk edatı kabul edilerek âyette “Hârut ve Mârut melek değildir. Süleyman Peygamber, Cebrâil ve Mikâil adlı meleklerden sihir öğrenip bunu insanlara öğretmemiştir ve kâfir olmamıştır. Çünkü Cebrâil

ve Mikâil'e sihir inmemiştir. Fakat siz böyle bir iddiaya sahipsiniz..." şeklinde mana verilmesi bazı âlimler tarafından tercih edilerek aslında ilgili âyette Yahudilerin iddialarına cevap verildiği de kabul edilmiştir.

Çalışmada zikredilen yorumlar muvacehesinde bahsi geçen rivayetlerin muhtemel ve sahih kabul edilmesi durumunda Hârut ve Mârut'un hikmeti ve mahiyeti sadece insan tarafından bilinemeyip sadece Allah tarafından bilinen bir imtihana tabi tutulduğu veya insanların bu dünyadaki imtihanlarında onların sadece bir vasıta olarak kullanılmış olabileceğini belirtmek de mümkündür. Fakat meleklerin Kur'ân'da zikredilen vasıfları ve yukarıda belirtilen diğer gerekçeler dikkate alındığında rivayetlerin gerçeklik ihtimali zayıf gözükmektedir. Bu durumda Hârut ve Mârut hakkında, zikredilen görüşlerden, Kur'ân-ı Kerim'in ifadelerine uygun düşen muhtemel durumlardan herhangi biri tercih edilebilir.

KAYNAKÇA

- 'Âşur, M. (ty.). *'Âlemü'l-Melâike: Esraruhû ve Hafâyâhu*. Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân.
- Ahmed b. Hanbel. (1999). *Müsned*. Ş. el-Arnâvut (Dü.), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Âlûsî, E.-S. (ty.). *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî*. Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî.
- Aydemir, A. (1992). *Tefsirde İsrailiyyat*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Aydın, H. (2014). "Meleklerle İman". Ş. A. Düzgün (Dü.), içinde, *İslâm İnanç Esasları*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bedir, A., & Tunçbilek, H. H. (ty.). Harut ve Marut İki Melek Mi?. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(4), 1-28.
- Begavî, M.-F. (1997). *Me'âlimu't-Tenzîl*. yy.: Dâru Tayyibe li'n-Neşr.
- Beydâvî. (2004). *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. Beyrut: Dâru Sader.
- Bilmen, Ö. N. (ty.). *Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri*. İstanbul: Şehzade Paşa: Evkaf-ı İslâmiye Matbaası.
- Cevâlikî, E.-B. (1990). *el-Mu'arreb mine'l-Kelâmi'l-a'cemi alâ Hurûfi'l-Mu'cem*. Dimaşk: Dâru'l-Kalem.
- Ebû Hayyân, E.-E. (2001). *Bahru'l-Muhîd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Ebussuûd. (ty.). *İrşâdu'l-'Aklî's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Riyad: Mektebetü'r-Riyadî'l-Hadîse.
- Fatîş, E. (2013/1). "Meleklerin Masumiyeti Bağlamında Harut ve Marut Problemi". *Bilimname*, XXIV, 135-152.
- İbn Hazm, E.-Z. (1899). *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ' ve'n-Nihal*. Kahire: Dâru'l-Mârife.
- İbn Kesîr, E.-F.-D. (1999). *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*. yy.: Dâru Tayyibe li'n-Neşr.
- İbn Manzûr, E.-F. M.-E. (ty.). *Lisânü'l-'Arab*. Kahire: Dâru'l-Maârif.
- İbnü'l-Cevzî, E.-F. (2002). *Zâdu'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye.
- Kannevcî, S. (1992). *Fethu'l-Beyân fi Makâsîd'l-Kur'ân*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- Kurtubî, E. (1964). *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısırî.
- Kutub, S. (2003). *Fi Zilâli'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru's-Şurûk.
- Özbek, D. (1998). Melek ve Cin Risalesi. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(8), 87-110.
- Râgîb el-İsfahânî, E.-K. H. (2005). *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Marife.
- Râzî, E. (2000). *Mefâtîhu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Reşîd Rıza, M. (1990). *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Hakîm=Tefsîru'l-Menâr*. yy.: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Âmmetü li'l-Kitâb.
- Sarıkcıoğlu, E. (2014/2). Babil'de Hârut ve Mârut'un Melekliği Meselesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(33), 141-146.
- Suyûtî, E.-F. (2003). *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*. Kahire: yy.
- Suyûtî, E.-F. (2006). *Lübâbü'n-Nukûl fi Esbâbi'n-Nüzûl*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- Şevkânî, M.-H. (1994). *Fethu'l-Kadîr*. yy.: yy.
- Şimşek, M. S. (2012). *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Şimşek, M. S. (2017). Kur'an'ı Anlamada Geçmişte ve Günümüzde Yaşanan Sorunlar. Y. Ş. Yavuz (Dü.) içinde, *Kur'an'ı Anlama Yolunda Kuramer Konferansları I*. İstanbul: KURAMER Yayınları.
- Taberî, E. C. (2000). *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. yy.: Müessesetü'r-Risale.
- Tabersî, E. (2005). *Mecme'u'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-'Ulûm.
- Taftazânî, S. (2016). *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi (Şerhu'l-Akâid)*. (S. Uludağ, Dü.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tûsî, E. (ty.). *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî.
- Yazır, E. (1979). *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.
- Zebîdî, M. (ty.). *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. yy.: Dâru'l-Hidâye.
- Zemahşerî, E.-K. (ty.). *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabîyye.